

УДК 947.084

Михальчишин К. - ст. гр. КА-11

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ПЕЧЕНІГИ

Науковий керівник: к. і. н., доцент Криськов А.А.

В кінці IX ст. Хозарський каганат, в якому розпочалися внутрішні смути, втратив свою могутність. З хозарської конфедерації почали виходити окремі племена в цілі племінні союзи, які раніше платили данину кагану. Одним із таких народів були печеніги (тюркське - bečenek), імовірно – тюркізовані іранці. Рухаючись у західному напрямі, вони у 898 р. витіснили за Карпати мадярів і заволоділи причорноморським степом. На середину X ст., протяжність кочовищ восьми печенізьких племен охоплювала простір від Дунаю до Дону, а на півночі вони сягали річки Росі, а на лівому – пониззя Сули, середньої течії Псла та верхів'їв Ворскли.

Печеніги перебували на так званій табірній стадії кочування, для якої притаманні вже досить розвинені суспільні відносини – військова демократія. Відповідно даних візантійського історика, імператора Костянтина Багрянородного, печеніги поділялися на 8 округ, які, вочевидь, можна вважати ордами. Очолювали орди «великі» хани. У всіх ордах було 40 родів, тобто кожна складалася з 5 родів. Роди очолювалися «меншими» ханами – родовою аристократією. Кожна орда діяла, ймовірно, значною мірою самостійно. Роль ханів зводилася у тих умовах до виконання функцій воєначальників. Свою владу вони не могли передати у спадок синам. Владу успадковували двоюрідні брати або їхні сини. Цей порядок наслідування передбачає матрилінійність родства або, в кожному разі, пережиток цього матріархального закону. Хани діяли самостійно лише під час війни. У мирний час для вирішення поточних питань печеніги збирали народні збори – найхарактерніший орган воєнної демократії.

Перша згадка про печенігів у «Повісті минулих літ» датується 915 р. Упродовж 915-1036 рр. Русь воювала зі своїми кочовими сусідами 16 разів, не рахуючи дрібних сутичок; у 968, 1017 та 1036 рр. печеніги підступали до самого Києва, а 972 р. в засідці біля порогів знищили князя Святослава. Оскільки традиційною тактикою відкритого зустрічного бою рейди стрімкої кінноти печенігів зупинити було важко, то наприкінці X ст. усталюється нова форма захисту – спорудження дерево-земляних укріплень, які тяглися кількома смугами, відділяючи руське порубіжжя від Степу. Ці насипи не могла подолати кіннота, а це унеможливило блискавичні набіги та перешкоджало перегонові худоби, що було заслоном від розширення печенізьких кочовищ.

Остання битва русичів з печенігами відбулася у 1036 р. під Києвом і завершилася повним розгромом кочівників. Після цього частина печенігів відкочувала за Дунай і звідти – на Балкани, де зазнали поразки від візантійських військ і згодом асимілювалася, а ті, що залишилися на своїх попередніх кочів'ях, змушені були шукати захисту у київських князів від половців. Близько 1060 р. печеніги та близькі до них племена торків (гузів) і берендеїв (баяндур) були розселені по річках Рось і Росава. Так на Русі було створене військо, яке поєднувало мобільність кочівників і стійкість осілих племен. У 1140-х рр. усі три племена об'єдналися у Чорноклобуцький союз під зверхністю київського князя. Центром «Чорних клобуків» було м. Торчеськ (неподалік від сучасного с. Шарки Рокитнянського району Київської області). Останній раз печеніги згадуються в літописі у складі «Чорних клобуків» у 1168 р. В кінці XII ст. вони, ймовірно, повністю розчинились у цьому племінному союзі. Союз Чорних клобуків перестав існувати після знищення Київського князівства монголами.